ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ

2025

2011 йилдан чиқа бошлаган

TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI AXBOROTNOMASI

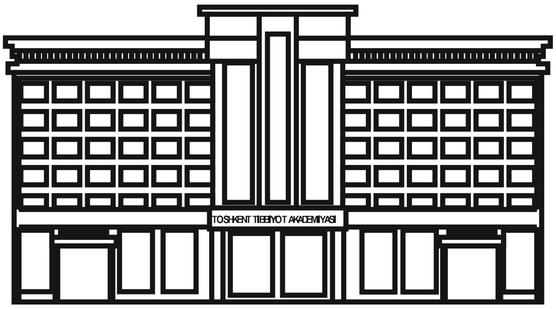

ВЕСТНИК ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ

Тошкент

ISSN 2181-7812
9 772181 781009

Выпуск набран и сверстан на компьютерном издательском комплексе

редакционно-издательского отдела Ташкентской медицинской академии

Начальник отдела: М. Н. Аслонов

Редактор русского текста: О.А. Козлова

Редактор узбекского текста: М.Г. Файзиева

Редактор английского текста: А.Х. Жураев

Компьютерная корректура: З.Т. Алюшева

Учредитель: Ташкентская медицинская академия

Издание зарегистрировано в Ташкентском Городском управлении печати и информации
Регистрационное свидетельство 02-00128

Журнал внесен в список, утвержденный приказом № 201/3 от 30 декабря 2013года

реестром ВАК в раздел медицинских наук

Рукописи, оформленные в соответствии

с прилагаемыми правилами, просим направлять

по адресу: 100109, Ташкент, ул. Фароби, 2,

Главный учебный корпус ТМА,

4-й этаж, комната 444.
Контактный телефон: 214 90 64
e-mail: rio-tma@mail.ru
rio@tma.uz

Формат 60х84 1/8. Усл. печ. л. 9,75.

Гарнитура «Cambria».
Тираж 150.
Цена договорная.

Отпечатано на ризографе редакционно-издательского отдела ТМА.
100109, Ташкент, ул. Фароби, 2.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

проф. Ш.А. Боймурадов

Заместитель главного редактора

проф. О.Р.Тешаев

Ответственный секретарь

проф. Ф.Х.Иноятова

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

акад. Аляви А.Л.
проф. Билалов Э.Н.
проф. Гадаев А.Г.
проф. Жае Вук Чои (Корея)
акад. Каримов Ш.И.
проф. Силина Т. (Украина)
акад. Курбанов Р.Д.
проф. Зуева Л. (Россия)
проф. Метин Онерчи (Турция)
проф. Ми Юн (Корея)
акад. Назыров Ф.Г.
проф. Нажмутдинова Д.К.
доц. Рахматуллин А.Р. (Россия)
проф. Саломова Ф.И.
проф. Трескач С. (Германия)
проф. Шайхова Г.И.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОНООГО СОВЕТА

Дмн. Абдуллаева Р.М.
проф. Акилов Ф.О. (Ташкент)
проф. Аллаева М.Д. (Ташкент)
проф. Хамдамов Б.З. (Бухара)
проф. Ирискулов Б.У. (Ташкент)
проф. Каримов М.Ш. (Ташкент)
проф. Маматкулов Б.М. (Ташкент)
проф. Охунов А.О. (Ташкент)
проф. Парпиева Н.Н. (Ташкент)
проф. Рахимбаева Г.С. (Ташкент)
проф. Хамраев А.А. (Ташкент)
проф. Холматова Б.Т. (Ташкент)
проф. Шагазатова Б.Х. (Ташкент)

EDITORIAL BOARD

Editor in chief

prof. Sh.A. Boimuradov

Deputy Chief Editor

prof. O.R.Teshaev

Responsible secretary

prof. F.Kh.Inoyatova

EDITORIAL TEAM

academician Alyavi A.L.
prof. Bilalov E.N.
prof. Gadaev A.G.
prof. Jae Wook Choi (Korea)
academician Karimov Sh.I.
prof. Silina T. (Ukraine)
academician Kurbanov R.D.
prof. Zueva L. (Russia)
prof. Metin Onerc (Turkey)
prof. Mee Yeun (Korea)
prof. Najmutdinova D.K.
assoc. Rakhmatullin A.R. (Russia)
prof. Salomova F.I.
prof. Treskatch S. (Germany)
prof. Shaykhova G.I.

EDITORIAL COUNCIL

DSc. Abdullaeva R.M.
prof. Akilov F.O. (Tashkent)
prof. Allaeva M.D. (Tashkent)
prof. Khamdamov B.Z. (Bukhara)
prof. Iriskulov B.U. (Tashkent)
prof. Karimov M.Sh. (Tashkent)
prof. Mamatkulov B.M. (Tashkent)
prof. Okhunov A.A. (Tashkent)
prof. Parpieva N.N. (Tashkent)
prof. Rakhimbaeva G.S. (Tashkent)
prof. Khamraev A.A. (Tashkent)
prof. Kholmatova B.T. (Tashkent)
prof. Shagazatova B.X. (Tashkent)

Journal edited and printed in the computer of Tashkent Medical Academy editorial department

Editorial board of Tashkent Medical Academy

Head of the department: M.N. Aslonov

Russian language editor: O.A. Kozlova

Uzbek language editor: M.G. Fayzieva

English language editor: A.X. Juraev

Corrector: Z.T. Alyusheva

Organizer: Tashkent Medical Academy

Publication registered in editorial and information department of Tashkent city

Registered certificate 02-00128

Journal approved and numbered under the order 201/3 from 30 of December 2013 in Medical Sciences department of SUPREME ATTESTATION COMISSION

COMPLITED MANSCIPTS PLEASE SEND following address:

2-Farobiy street, 4 floor room 444. Administration building of TMA. Tashkent. 100109, Toshkent, ul. Farobi, 2, TMA bosh o'quv binosi, 4-qavat, 444-xona.

Contact number:71- 214 90 64

e-mail: rio-tma@mail.ru. rio@tma.uz

Format 60x84 1/8. Usl. printer. l. 9.75.

Listening means «Cambria».

Circulation 150.

Negotiable price

Printed in TMA editorial and publisher department risograph

2 Farobiy street, Tashkent, 100109.

UO`K-616.99:616.98-07

AHOLI ORASIDA ONKOLOGIK KASALLIKLAR TARQALISH SABABLARI VA OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI

Raximova D.J., Shayxova G.I.

ПРИЧИНЫ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ОНКОЛОГИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ И МЕРЫ ПО ИХ ПРОФИЛАКТИКЕ

Рахимова Д.Дж., Шайхова Г.И.

CAUSES OF THE SPREAD OF ONCOLOGICAL DISEASES AMONG THE POPULATION AND MEASURES FOR THEIR PREVENTION

Rakhimova D.J., Shaykhova G.I.

Samarqand davlat tibbiyot universiteti
Toshkent davlat tibbiyot universiteti

Аннотация: *В данной статье представлены данные о заболеваемости раком в мире и в Узбекистане, распространённые факторы риска, приводящие к развитию заболевания, а также современные методы их профилактики. В настоящее время уровень заболеваемости раком во всём мире растёт, что подчёркивает важность профилактики и ранней диагностики. По данным ВОЗ, к 2050 году ожидается увеличение заболеваемости раком в мире на 77%. В Узбекистане также наблюдается рост распространённости онкологических заболеваний и смертности от них. За последние годы количество новых случаев значительно возросло, ежегодно регистрируется более 20000 новых диагнозов рака. В настоящее время в учёте состоят более 100000 пациентов с онкологическими заболеваниями. Основными факторами риска являются факторы окружающей среды, потребление табака, неправильное питание, недостаток физической активности и генетические изменения. Распространение заболевания среди молодёжи требует серьёзного внимания к решению данной проблемы.*

Ключевые слова: *онкологические заболевания, факторы риска, здоровый образ жизни.*

Abstract: *This article presents data on cancer incidence worldwide and in Uzbekistan, common risk factors leading to the development of the disease, as well as modern methods for its prevention. Currently, the rate of cancer incidence is increasing globally, highlighting the importance of prevention and early diagnosis. According to WHO data, by 2050, the incidence of cancer worldwide is expected to increase by 77%. In Uzbekistan, there is also a rise in the prevalence of oncological diseases and mortality from them. Over recent years, the number of new cases has significantly increased — more than 20,000 new cancer diagnoses are registered annually. At present, more than 100,000 patients with oncological diseases are registered. The main risk factors include tobacco consumption, poor nutrition, lack of physical activity, environmental factors, and genetic changes. The spread of the disease among young people requires serious attention to addressing this problem.*

Keywords: *oncological diseases, risk factors, healthy lifestyle.*

Tadqiqotning maqsadi – saraton kasalliklari bo'yicha dunyodagi va O`zbekistondagi holat, xavf omillarini aniqlash va ularning oldini olish bo'yicha samarali chora - tadbirlarni ishlab chiqish bo'yicha tizimli yondashuvni joriy etishni rejalashtishdan iborat.

Dolzarbligi. Saraton kasalliklari bugungi kunda jahon bo'ylab jiddiy sog'liqni saqlash tizimi muammosi sifatida dolzarb bo'lib qolmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi (IARC) tomonidan taqdim etilgan so'nggi statistik ma'lumotlar bu kasallikning global ta'sirini yanada yaqqol ko'rsatmoqda. 2022-yilda dunyo bo'ylab taxminan 20 million yangi saraton holati qayd etilgan, bu har 5 kishidan birida saraton rivojlanishini anglatadi, saratondan o'lim holatlari 9,7 millionni tashkil etgan, erkaklar orasida har 9-kishi, ayollar orasida esa har 12-kishi saraton tufayli hayotdan ko'z yumgan [4,5,7,16,17]. O'n yil oldin ko'krak saratoni asosan 60 yoshdan katta ayollarda uchraydigan kasallik sifatida qaralardi, hozirda esa 20–25 yoshdagi ayollarda ham aniqlanmoqda. Avvalgi yillarda O'zbekistonda yangi saraton holatlari soni taxminan 24940 tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu raqam 32868 yetdi, 2035-yilda esa 41756 ga yetishi bashorat qilinmoqda. 2023 yilning 1-yarim yilligida 79800 kishi vafot etgan, shundan 9.5% saraton sababli. 2022 yilda ko'krak saratoni yangi holatlarning 14% ni tashkil etgan va bu holatlarning 45% o'lim bilan yakunlangan. Ayollarda ko'krak bezi va bachadon bo'yni saratoni eng keng tarqalgan bo`lsa erkaklar orasida ovqat hazm tizimi, o'pka, jigar saratoni bilan kasallanish darajasiga yo`qoriligi kuzatilgan [6,8,11,15]. Shu bilan birga, saratonni erta aniqlash va davolash imkoniyatlari cheklangan bo'lib, bu holat ham kasallikni kechki bosqichlarda aniqlanishiga olib kelmoqda.

Hozirda respublikamizda 2025–2035 yillarga mo'ljallangan Milliy Saratonni Nazorat qilish strategiyasi ishlab chiqildi. Bu strategiyaga muvofiq aholi orasida saratonni erta aniqlash darajasini 65% ga, bir yillik omon qolish darajasini 90% ga, besh yillik omon qolish darajasini esa 60% ga oshirish ko'zda tutilgan. Bugungi kunda Toshkent shahrida bolalar saratoni bo'yicha xalqaro ilmiy markaz tashkil etilgan bo`lib, markazda diagnostika bo`yicha, klinik tadqiqotlarni rivojlantirish va saraton bo`yicha mutaxassislarni tayyorlash dasturi amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari respublikamiz bo`yicha 14 ta hududiy shifoxonalar 150000 ga yaqin bemorga xizmat ko'rsatadigan yangi diagnostik uskunalar bilan ta'minlangan bo`lsada, saratonni kechki bosqichlarda aniqlanishi yo`qoriligicha qolmoqda.

Materialar va metodlar: Material sifatida Jahon sog`liqni saqlash tashkiloto manbalari va O`zbekiston respublikasi Sog`liqni saqlash vazirligi statistic ma'lumotlari olindi.

Natijalar: So'nggi yillarda butun dunyo bo'ylab onkologik kasalliklar, xususan, o'pka, ko'krak, jigar, yo'g'on ichak va boshqa turdagi rak kasalliklari keng tarqalmoqda (1-rasm. Ilgari asosan rivojlangan mam-

lakatlarga xos bo'lgan saraton turlari masalan, ko'krak, kolorektal va prostata bezi saratoni hozirda rivojlanayotgan mamlakatlarda ham jadal o'sib bormoqda, bunga sabab atrof muhitning ishlab chiqarish zararli va zaharli faktorlari bilan ifloslanishinig ortib borayotganligi, turmush tarzi, tamaki chekish, nosog`lom ovqatlanish (oziq-ovqat mahsulotlari tarkibidagi kimyoviy qo`shimchalar), semirish va kam harakatchanlik kabi xavf omillari tarqalishining oshib borayotganligidir. JSST ma'lumotlariga ko`ra dunyo bo`yicha eng ko'p o'limga olib kelgan saraton turlari - o'pka saratoni – 18.7%, yo'g'on ichak saratoni -9.3 %, jigar saratoni – 7.8%, ko'krak bezi saratoni- 6.9%, me'da saratoni-6.8% tashkil qilgan. Erkaklarda eng ko'p uchraydigan saraton turlaridan bu o'pka, prostata, yo'g'on ichak saratoni bo`lsa, ayollarda ko'krak bezi, o'pka, yo'g'on ichak saratoni ko`p uchraydi.

Onkologik kasalliklar bir necha omillar ta'sirida rivojlanadi (2-rasm). Jumladan ekologik omillar - atmosfera havosining ifloslanishi (ayniqsa, sanoat hududlarida), kimyoviy moddalar, pestitsidlar, og'ir metallarning ta'siri, ultrabinafsha va radiatsion nurlanishga haddan ortiq ta'sirlanish. Shuningdek, ijtimoiy omillar va hayot tarzi bilan bog'liq omillar - chekish va alkogol iste'moli, nosog'lom ovqatlanish - qayta ishlangan oziq-ovqatlar, yog'li va qovurilgan taomlar, tez tayyorlanuvchi taomlar, gazli va gazsiz rangli ichimliklar iste'molining oshishi, jismoniy faollikning yetishmasligi, semizlik. Genetik omillar - ba'zi hollarda saraton irsiy tusga ega bo'lishi mumkin. Masalan, ko'krak bezi saratonining BRCA1 va BRCA2 genlari bilan bog'liqligi isbotlangan [1,3,9,12,14].

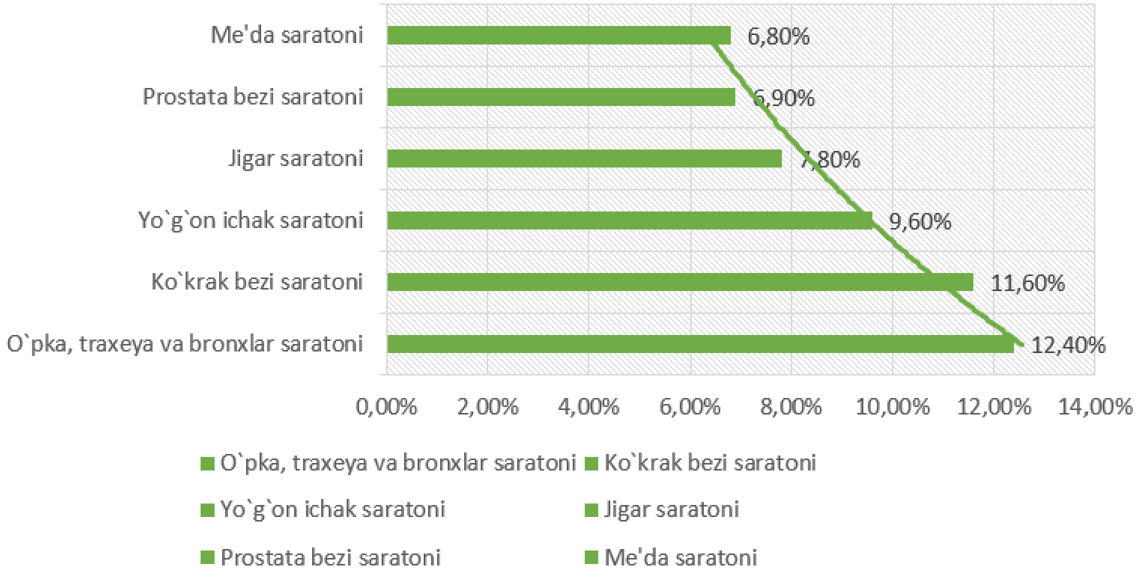

1-rasm. Dunyoda eng ko'p uchraydigan saratonlar turlari

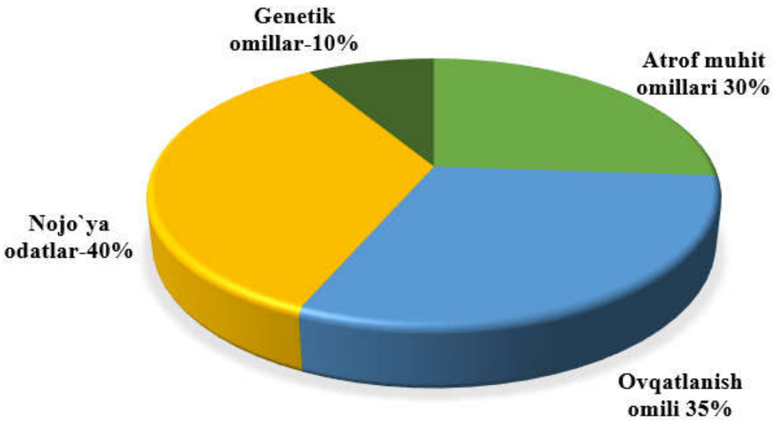

2-rasm. Saratonga olib keluvchi xavf omillari

Markaziy Osiyo mamlakatlarida, GLOBOCAN / WHO ma'lumotlariga ko'ra, saraton kasalliklarining rivojlanishida infeksion omillar (HPV, gepatit va boshqalar) va ekologik, ijtimoiy, hayot tarzi omillari muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ko'pchilik holatlarda omillar birgalikda ta'sir qiladi, masalan, genetik moyilligi bor odamda nojo'ya odatlar xavfni yanada oshiradi. Ba'zi saraton turlari, jumladan, ko'krak saratoni, tuxumdon saratoni, oilaviy polipoz sindromi va boshqalar, genetik moyillik sababli ko'proq uchraydi. Genetik moyillik saraton xavfini oshirishi mumkin, lekin ko'pincha u atrof-muhit

va hayot tarzi omillari bilan birgalikda ta'sir ko'rsatadi [5,9,10,13,15].

Ko'pchilik o'lim holatlari kasallikning kechki bosqichda aniqlanganligi sababli kelib chiqishi aniqlangan. So'nggi 10 yil ichida respublikamizda saraton bilan kasallanish sezilarli oshgan. Aholi orasida saraton kasalligi bilan kasallanish yangi holatlar - 0.10% holatni tashkil etgan, umumiy o`lim holatlari esa - 0.064% tashkil etgan. Saraton kasalliklari rivojlanish xavfi 75 yoshgacha erkaklarda-12.7 %, ayollarda-12.0 %, umumiy-12.3 % tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasi bo`yicha eng ko'p uchraydigan saraton turlari erkaklar uchun me'da, o'pka, yo'g'on ichak saratonii bo`lsa, ayollar uchun ko'krak bezi, bachadon bo'yni, tuxumdon saratoni eng ko'p uchraydi (1-jadval).

1-jadval

Erkakalar va ayollar o`rtasida saraton turlari bo`yicha kasallanish darajalari, %

Saraton turi	Erkaklar	Ayollar
O`pka saratoni	25	15
Prostata bezi saratoni	30	-
Ko`krak bezi saratoni	1	35
Oshqozon saratoni	10	8
Jigar saratoni	8	6
Yo`g`on ichak saratoni	12	10
Teri saratoni	5	7
Boshqa turlari	9	19

Hozirda ko'pgina davlatlarda saraton turlari uchun skrining dasturlari va davolash usullarining rivojlanishi tufayli o'lim ko'rsatkichlari ancha pasayishiga erishilmoqda. O'pka saratoni uzoq vaqtdan buyon eng ko'p o'limga sabab bo'luvchi saraton turi bo'lib qolmoqda, garchi ba'zi rivojlangan mamlakatlarda tamaki iste'moli kamaygani sababli uning tarqalishi barqarorlashgan bo'lsa ham. Ayollarda ko'krak saratoni bo`yicha yangi holatlar eng keng tarqalgan saraton turi bo'lib qolmoqda. Bir qancha davlatlarda yuqumli kasalliklar jumladan, gepatit B, C tufayli jigar saratoni va HPV tufayli bachadon bo'yni saratoni umumiy o`sma kasalliklarining katta qismini tashkil etadi.

O'zbekistonda saraton kasalligining oxirgi yillardagi holatlari yangi aniqlangan saraton holatlari – 35900, saraton tufayli vafot etishlar - 22071, umumiy kasallanish 100000 aholiga - 112.7 holatni tashkil etadi (3-rasm). Saraton turlari va ularning tarqalishi bo`yicha erkaklar orasida oshqozon, o'pka va kolorektal saraton eng keng tarqalgan bo`lsa, ayollar orasida esa sut bezi, bachadon bo'yni, kolorektal saraton eng ko'p uchramoqda. So'nggi besh yilda kolorektal saraton bilan kasallanish darajasi erkaklarda -5.3 /100,000, ayollarda - 4.3 /100,000, o'lim darajasi - 2.9 /100,000 tashkil etadi. Prostata bezi saratoni bo`yicha so`nggi 5 yillikda dispanser nazoratiga olinganlar soni 113168 tani tashkil etgan va ulardan kasallanish 1,919 ta, ya'ni erkaklardagi saraton holatlarining -1.69% tashkil etgan. Oshqozon saratoni esa - 9.8 /100,000 va o'lim darajasi - 7.9 /100,000 tashkil etgan. Ayollarda sut bezi saratoni barcha yangi holatlarning - 14 % ini tashkil qilgan va 45 % holatlari o'lim bilan tugagan. Bolalar o'rtasida so`nggi yillarda 881 nafar bemorda onkologik kasallik aniqlangan. 2022 yilda bolalar orasida saraton tufayli jami 330 nafar bola vafot etgani aytilgan.

Aholi orasida onkologik kasalliklar kelib chiqishida genetik omillar, nasliy moyillikning mavjudligi, genlardagi mutatsiyalar va irsiy kasalliklar bilan bir qatorda atrof-muhit omillari, zaharli kimyoviy moddalar - benzin, pestitsidlar, sanoat chiqindilarining ta'siri, radioaktiv nurlanish va UB nurlarining ta'siri ham katta.

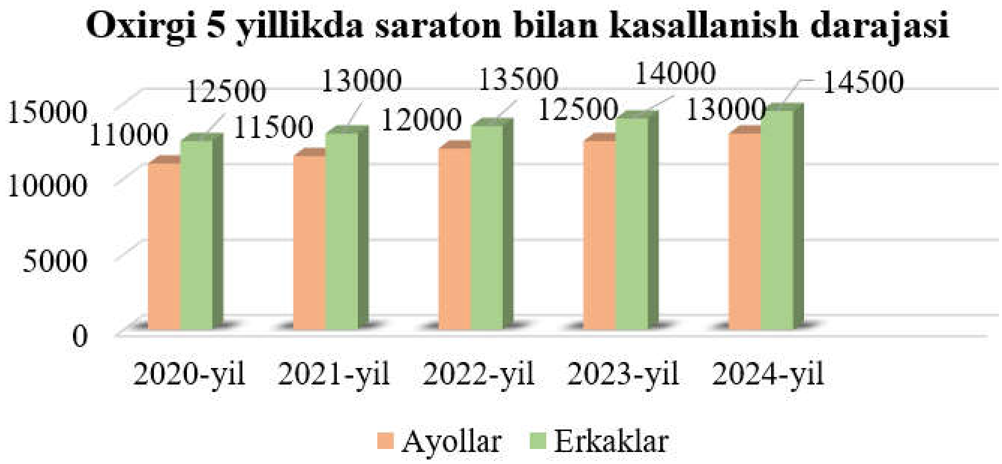

3-rasm. Oxirgi 5 yillikda respublikamizda saraton bilan kasallanish darajasi.

Profilaktik chora tadbirlar. Sog'lom turmush tarzini shakllantirish, tamaki mahsulotlaridan voz kechish, me'yoriy jismoniy faollikni saqlash, meva-sabzavotlarga boy, tabiiy ovqatlar bilan ovqatlanish, spirtli ichimliklardan voz kechish, vaqtida tibbiy ko'rikdan o'tish. Aholi o'rtasida skrining dasturlarini yo'lga qo'yish, har yili tibbiy ko'rikdan o'tish odatini shakllantirish, onkologik kasalliklar bo'yicha targ'ibot ishlarini kuchaytirish, maktab, kollej, universitetlarda sog'lom turmush tarzi va onkologiya asoslari bo'yicha ma'ruzalar tashkil etish. Vaksinatsiya dasturlarini kengaytirish. Atrof-muhitdagi zaharli moddalar va zararli nurlanishdan saqlanish. Ish joyida xavfsizlik qoidalariga rioya qilish. Kasalliklarni erta aniqlash, vaqti-vaqti bilan tibbiy ko'riklardan o'tish (bachadon bo'yni saratoni uchun Pap-test, ko'krak saratoni uchun mammografiya), saraton xavfi yuqori bo'lgan shaxslar uchun genetika tekshiruvlarini o`t-

kazish, infektsiyalarni oldini olish, HPV ga qarshi emlanish. Saratonni toʻliq oldini olish mumkin emas, ammo kasallik xavfini sezilarli darajada kamaytirish, sogʻlom turmush tarzini olib borish, toʻgʻri ovqatlanish, jismoniy faollikni saqlash saraton xavfini kamaytiradi.

Xulosa: Onkologik kasalliklarning aholida keng tarqalishi koʻplab omillar bilan bogʻliq boʻlib, ularning oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Davlat siyosatida sogʻlom turmush tarzini targʻib qilish, ekologik muammolarni bartaraf etish, tibbiy profilaktika va xabardorlikni oshirish muhim oʻrin tutishi lozim. Faol va sogʻlom hayot tarzini shakllantirish orqali onkologik kasalliklarning oldini olish mumkin. Kasallikning oldini olish, erta tashxis qoʻyish va davolash xizmatlarini yaxshilash orqali koʻplab holatlar va oʻlimlarni kamaytirish mumkin. Har bir inson oʻz sogʻligini asrab-avaylashi, shuningdek, kasallik belgilariga eʼtibor berishi zarur va shunda saraton bilan kurashda muvaffaqiyatga erishish imkoniyati yuqori boʻladi.

Adabiyotlar

1. Анализ первичной инвалидности вследствие злокачественных заболеваний системы крови и лимфатической системы среди населения Красноярского края в динамике за 2015–2017 гг. / И.В. Усенкова, В.Р. Брюхова, С.О. Болод, М.В. Ощепкова // Медико-социальные проблемы инвалидности. – 2018. – № 4. – С. 97–101.

2. Вклад социально-демографических параметров в долгосрочный прогноз выживаемости больных хроническим миелоидным лейкозом / С.М. Куликов, О.В. Лазарева, А.Г. Туркина [и др.] // Гематология и трансфузиология. – 2021. – Т. 66, № 3. – С. 346–361.

3. Габай, П.Г. Новый порядок по детской онкологии и гематологии: слишком много вопросов / П.Г. Габай, С.А. Дронова // Вопросы современной педиатрии. – 2021. – Т. 20, № 4. – С. 327–332.

4. Дулатов, А.Ю. Роль химических агентов в генезе острых лейкозов у детей / А.Ю. Дулатов, А.А. Аманкулова, Э.К. Макимбетов // Современные проблемы науки и образования. – 2020. – № 2. – С. 165.

5. Жигулева, Л.Ю. Анализ показателей заболеваемости населения Санкт-Петербурга гемобластозами за период 1990–2016 гг. и прогноз до 2026 г. / Л.Ю. Жигулева, Н.Г. Петрова, Н.А. Романенко // Менеджер здравоохранения. – 2019. – № 1. – С. 24–34.

6. Каприн, А.Д. Злокачественные новообразования в России в 2021 году (заболеваемость и смертность) / А.Д. Каприн; под редакцией А.Д. Каприна, В.В. Старин- ского, А.О. Шахзадовой. – Москва, 2022. – 252 с.

7. Каримов, Х.Я. Роль полиморфных генов GSTM и GSTT в онкогенезе и возникновении гематологических новообразований / Х.Я. Каримов, Ю.Ю. Ассесорова // Вопросы онкологии. – 2020. – Т. 66, № 5. – С. 472–478.

8. Лебеденко, С.А. Гигиеническая оценка антропогенных факторов и формирование первичной заболеваемости гемобластозами: специальность 14.02.01: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата медицинских наук / Лебеденко Светлана Александровна. – Оренбург, 2015. – 25 с.

9. Молекулярно-генетические нарушения при острых лейкозах как основа разработки диагностических тестов / И.А. Ольховский, А.В. Комина, М.А. Столяр, А.С. Горбенко // Лабораторная служба. – 2020. – Т. 9, № 4. – С. 26–45.

10. Ожирение у детей с острым лимфобластным лейкозом в ремиссии: анализ причин, скрытый нутритивный дефицит и опыт его коррекции с помощью энтерального питания / А.Ю. Вашура, Е.В. Жуковская, С.С. Лукина, А.Е. Гаврилова // Онкогематология. – 2021. – Т. 16, № 4. – С. 64–72.

11. Rockville, M. (1982). United States Public Health Service. The Health Consequences of Smoking Cancer: A Report of the Surgeon General. Office on Smoking and Health. United States Public Health Service.: United States Department of Health and Human Services.

12. Gail M.H., Brinton L.A., Byar D.P., Corle D.K., Green S.B., Schairer C., Mulvihill J.J. Projecting individualized probabilities of developing breast cancer for white females who are being examined annually. J. Natl. Cancer Inst. 1989 Dec 20;81(24):1879-86.

13. Emaus M.J. et al. Weight change in middle adulthood and breast cancer risk in the EPIC-PANACEA study. Int J Cancer. 2014 Dec 15;135(12):2887-99.

14. Pizot C., Boniol M., Mullie P., Koechlin A., Boniol M., Boyle P., Autier P. Physical activity, hormone replacement therapy and breast cancer risk: A meta-analysis of prospective studies. Eur J Cancer. 2016 Jan; 52:138-54.

15. Hannan L.M., Jacobs E.J., Thun M.J. The association between cigarette smoking and risk of colorectal cancer in a large prospective cohort from the United States. Cancer Epidemiol Biomarkers Prev. 2009 Dec;18(12):3362-7.

16. World Cancer Center Research Fund/American Institute for Cancer Research. Food, Nutrition, Physical activity and the Prevention of Cancer: A Global Respective. Washington DC: AICR, 2007. Available from wcrf.org/about-the-report.

17. Wu S., Han J., Laden F., Qureshi A.A. Long-term ultraviolet flux, other potential risk factors, and skin cancer risk: a cohort study. Cancer Epidemiol Biomarkers Prev. 2014;23(6):1080-1089.

AHOLI ORASIDA ONKOLOGIK KASALLIKLAR TARQALISH SABABLARI VA OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI

Raximova D.J., Shayxova G.I.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada dunyoda va O`zbekistonda saraton bilan kasallanish holatlari, unga olib keluvchi keng tarqalgan xavf omillari hamda ularni oldini olishning zamonaviy yo`llari taqdim etilgan.*

Bugungi kunda dunyo bo'yicha saraton bilan kasallanish darajasi ortib bormoqda, buesa profilaktika va erta tashxisning ahamiyatini yanada oshiradi. JSST maʼlumotlariga ko`ra 2050-yilga borib dunyoda saraton bilan kasallanish darajasi 77% oshishi kutilmoqda. Oʻzbekistonda ham saraton bilan kasallanish va oʻlim holatlari soni oʻsib bormoqda. Har yili 20000 dan ortiq yangi saraton bilan kasallanish holatlari aniqlanmoqda. Hozirgi kunda ro'yxatga olingan bemorlar soni 100000 dan ortiqni tashkil etadi. Asosiy xavf omillari orasida atrof muhitning ifloslanishi bilan bog`liq omillar, tamaki isteʼmoli, notoʻgʻri ovqatlanish, jismoniy faollik yetishmasligi va genetik o`zgarishlar ustunlik qiladi. Kasallanishning yoshlar orasida tarqalib borayotganligi muammoga jiddiy eʼtibor qaratishni talab etadi.

Kalit soʻzlar: *onkologik kasalliklar, xavf omillari, sogʻlom turmush tarzi.*

Mualliflar haqida ma'lumot

Rahimova Durdona Juraqulovna, *Samarqand davlat tibbiyot universiteti. doctorrachimova@gmail.com*

Shayxova Guli Islomovna, д.м.н., профессор кафедры гигиены детей, подростков и питания ТМА, г. Ташкент, Узбекистан. Тел: +998 97 432 33 11 E-mail: guli.shayxova@tma.uz; https://orcid.org/0000-0003-2297-5450

СОДЕРЖАНИЕ

МАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИИ

ТЕЗИСЫ		
Choi Jae Wook, Ким Кёнг Хи, Саччи Барал, Овезов А.О., Шукуров А. Дж. , Халлыев Р.Ч., Поладов Н.П. , Гайлыев Ы.Б., Рахимов Б.Б., Носирова Ш.А. ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКАЯ АКТУАЛИЗАЦИЯ БАЗОВЫХ ОСНОВ СТРАТЕГИИ “ЕДИНОЕ ЗДОРОВЬЕ”		4
Choi Jae Wook, Kim Kyung Hee, Sachchi Baral, Ovezov A.O., Shukurov A.J., Hallyyev R.Ch., Poladov N.P., Gaylyyev Y.B., Rahimov B.B., Nosirova Sh.A. EPIDEMIOLOGICAL UPDATE OF THE BASIC PRINCIPLES OF THE “ONE HEALTH” STRATEGY		5
Сайфуллаева С.А. К МЕХАНИЗМАМ ДИСБАЛАНСА НИТРЕРГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПРИ ЯЗВЕННОМ ПОРАЖЕНИИ ЖЕЛУДКА		6
СТАТЬИ		
Abduqodirova L.K. TOSHKENT VILOYTIDAGI DAVOLASH PROFILAKTIKA MUASSASALARIDA IONOLANTIRUVCHI NUR MANBALARI QO‘LLOVCHI OB’EKTLARNI O‘RGANISH NATIJALARI	*Abdukadirova L.K. RESULTS OF A STUDY OF SOURCES OF IONIZING RADIATION EQUIPPING FACILITIES IN MEDICAL AND PREVENTIVE INSTITUTIONS OF THE TASHKENT REGION*	7
Abduraxmanov J.A., Raximov B.B., Salomova F.I., Sultonov E.Y. O‘ZBEKISTON HUDUDLARIDA AVTOMOBIL TRANSPORTI FAOLIYATI VA ATMOSFERA IFLOSLANISHI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: 2010–2024 YILLAR UCHUN KORRELYATSION TAHLIL	*Abdurakhmanov J.A., Rakhimov B.B., Salomova F.I., Sultanov E.Y. CORRELATION ANALYSIS BETWEEN MOTOR TRANSPORT ACTIVITY AND ATMOSPHERIC POLLUTION IN THE REGIONS OF UZBEKISTAN: 2010–2024*	10
Akhmadalieva N.O., Imamova A.O. THE ROLE OF ENVIRONMENTAL FACTORS IN THE HEALTH AND DISEASE INCIDENCE OF FREQUENTLY ILL CHILDREN IN EARLY CHILDHOOD EDUCATIONAL SETTINGS	*Akhmadaliyeva N.O., Imamova A.O. MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASALARIDA TEZ-TEZ KASALLANUVCHI BOLALAR SALOMATLIGIGA ATROF-MUHIT OMILLARINING TA’SIRI*	17
Ataniyazova Raushan Aminovna[1], Barakayev Farruxjon Ilxomjon o‘g‘li[2] MOG‘OR ZAMBURUG‘LI IFLOSLANISH RIVOJLANISHINING DASTLABKI OMILLARI SIFATIDA TURAR-JOY BINOLARINING MIKROIQLIM SHAROITLARINI GIGIYENIK BAHOLASH	*Ataniyazova R.A., Barakayev F. I. HYGIENIC ASSESSMENT OF MICROCLIMATIC CONDITIONS IN RESIDENTIAL PREMISES AS PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF MOLD CONTAMINATION*	20
Choi Jae Wook, Саломова Ф.И., Ахмадалиева Н.О., Рахимов Б.Б., Абдукадирова Л.К., Садуллаева Х.А., Шерқўзиева Г.Ф., Тошматова Г.А., Турабекова З.К., Хакимова Д.С. ИЗМЕНЕНИЕ КЛИМАТА: ГЛОБАЛЬНОЕ ПОТЕПЛЕНИЕ И СОСТОЯНИЕ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ	*Choi Jae Wook, Salomova F.I., Akhmadalieva N.O., Rakhimov B.B., Abdukadirova L.K., Sadullaeva Kh.A., Sherkuzieva G.F., Toshmatova G.A., Turabayeva Z.K., Khakimova D.S. CLIMATE CHANGE: GLOBAL WARMING AND POPULATION HEALTH*	23
Hasanova M.I., Usmonov I.A. AMUDARYO HAVZASIDAGI KICHIK DARYOLARNING EKOLOGIK HOLATI	*Hasanova M. I., Usmonov I. A. ECOLOGICAL STATE OF SMALL RIVERS IN THE LOWER AMU DARYA BASIN*	27
Israilova G.M. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OZIQ-OVQAT SIFATI VA XAVFSILIGI TA’MINLASHDA MUTAXASSISLARNING KASBIY ETIKASI	*Israilova G.M. PROFESSIONAL ETHICS OF FOOD QUALITY AND SAFETY SPECIALISTS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN*	30
Komilova N.K. IQLIM O‘ZGARISHI SHAROITIDA URBANIZATSIYALASHGAN MINTAQALAR EKOLOGIK HOLATI VA AHOLI SALOMATLIGI MUAMMOLARI	*Komilova N.K. SOME THEORETICAL ASPECTS OF STUDYING THE ECOLOGICAL AND ECONOMIC CONDITION OF URBANIZING REGIONS (TASHKENT CITY AS AN EXAMPLE)*	32
Mahmudjonova M.S. ATMOSFERA HAVOSI SUV TUPROQNING NOMUVOFIQ OMILLARINI GIGIYENIK REGLAMENTLASHGA BOLGAN UMUMIY YONDASHISHLAR	*Mahmudjonova M.S. GENERAL APPROACHES TO THE HYGIENIC REGULATION OF ADVERSE FACTORS IN ATMOSPHERIC AIR, WATER, AND SOIL*	39
Mamasolieva Sh. A. O’ZBEKISTONDA ICHIMLIK SUVI SIFATINI YAXSHILASH, IFLOSLANISH MANBALARINI ANIQLASH VA XAVFSIZ SUV TA’MINOTI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH YO’LLARI	*Mamasolieva Sh. A. APPROACHES TO IMPROVING DRINKING WATER QUALITY, DETECTING POLLUTION SOURCES, AND DEVELOPING SUSTAINABLE WATER SUPPLY INFRASTRUCTURE IN UZBEKISTAN*	42

Qalandarova M.K. IQLIM O‘ZGARISHLARI SHAROITIDA O‘ZBEKISTONNING TOG‘LI TUMANLARIDA AHOLI SALOMATLIGI	Kalandarova M.K. POPULATION HEALTH IN THE MOUNTAIN DISTRICT OF UZBEKISTAN IN THE CONDITIONS OF CLIMATE CHANGE	45
Raximova D.J., Shayxova G.I. AHOLI ORASIDA ONKOLOGIK KASALLIKLAR TARQALISH SABABLARI VA OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI	Rakhimova D.J., Shaykhova G.I. CAUSES OF THE SPREAD OF ONCOLOGICAL DISEASES AMONG THE POPULATION AND MEASURES FOR THEIR PREVENTION	48
Salomova F.I., Jalolov N.N., Madirimov N.N. SHAXAR VA QISHLOQLAR SHAROITIDA CHIQINDILARNI YIG‘ISH, TASHISH VA UTILIZATSIYA QILISHDAGI MUAMMOLAR	Salomova F.I., Jalolov N.N., Madirimov N.N. PROBLEMS OF WASTE COLLECTION, TRANSPORTATION, AND DISPOSAL IN URBAN AND RURAL AREAS	52
Salomova F.I., Jalolov N.N. THE ROLE OF ALCOHOLIC BEVERAGES IN THE DEVELOPMENT OF TYPE 2 DIABETES MELLITUS	Salomova F.I., Jalolov N.N. 2-TIP QANDLI DIABET YUZAGA KELISHDA SPIRTLI ICHIMLIKLARNING O’RNI	56
Salomova F.I., Xakimova D.S. MAKTAB O‘QUVCHILARINING O‘QUV JARAYONINI TASHKILLASHTIRILISHINI GIGIYENIK BAHOLASH NATIJALARI	Salomova F.I., Khakimova D.S. HYGIENIC ASSESSMENT OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF SCHOOLCHILDREN	60
Salomova F.I., Imamova A.O. HYGIENE FACTORS ON THE HEALTH STATUS OF PRESCHOOLCHILDREN WITH FREQUENT DISEASES	Salomova F.I., Imamova A.O. TEZ-TEZ KASALLANUVCHI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR SOG‘LIG‘IGA GIGIYENIK OMILLARNING TA’SIRI	64
Samatqyzy Sh. Ananbayeva A.I. AUTIZM SPEKTRI BUZILISHI BO‘LGAN BOLALARNING REABILITATSIYASI: QOZOG‘ISTONDAGI ZAMONAVIY USULLAR VA AMALIYOTLAR SHARHI	Samatkyzy SH., Anambayeva A.I. REHABILITATION OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER: A REVIEW OF CURRENT METHODS AND PRACTICES IN KAZAKHSTAN	67
Sherqo‘zieva G.F., Salomova F.I., Ikromova N.A., Toshpulatov B.M., Tosheva Sh., Abduvaitova M., Latipova M.Z. SUVINING QATTIQLIGI AHOLI SALOMATLIGI UCHUN XAVF OMILI SIFATIDA	Sherkuzeva G.F., Salomova F.I., Ikromova N.A., Tashpulatov B.M., Tosheva Sh., Abduvaitova M.,Latipova M.Z. WATER HARDNESS AS A RISK FACTOR FOR PUBLIC HEALTH	70
Tachmukhammedova A.H., Mavlanov K.Kh. INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE NUMBERS OF GREAT GERBILS IN THE EASTERN KARAKUM	Tachmuhammedova A.H., Mavlanov K.X. SHARQIY QORAQUMDAGI KATTA CHUVURCHALAR SONIGA EKOLOGIK OMILLARNING TA’SIRI	73
Toshmatova G.A., Salomova F.I., Sadullyaeva X.A., Mirsagatova M.R. O‘ZBEKISTONDA NOZIK CHANG ZARRACHALARINING (PM2.5) 2-TOIFA DIABET RIVOJLANISHIGA TA’SIRI: EPIDEMIOLOGIK VA BIOLOGIK MEXANIZMLAR TAHLILI	Toshmatova G.A., Salomova F.I., Sadullyaeva Kh.A., Mirsagatova M.R. IMPACT OF FINE PARTICULATE MATTER (PM2.5) ON TYPE 2 DIABETES DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN: EPIDEMIOLOGICAL AND BIOLOGICAL MECHANISMS ANALYSIS	75
Абдуллаев И.К. ЭКОЛОГИК БАРҚАРОРЛИК, АТРОФ-МУҲИТГА ЭЪТИБОР - ИНСОНЛАР САЛОМАТЛИГИНИНГ АСОСИ СИФАТИДА	Abdullaev I.K. ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY AND CARING FOR THE ENVIRONMENT ARE THE FOUNDATION OF HUMAN HEALTH	80
Ахкамова А.А. ВЛИЯНИЕ ТРУДОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА КАЧЕСТВО СНА И АКАДЕМИЧЕСКУЮ УСПЕВАЕМОСТЬ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКИХ ВУЗОВ	Akhkamova A.A. THE IMPACT OF WORK ON SLEEP QUALITY AND ACADEMIC PERFORMANCE OF MEDICAL STUDENTS	85
Каукербекова А.К., Ермуханова А.Н., Мусина А.А., Ерденова Г.К. ПРОГРАММА УПРАВЛЕНИЯ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ: САМОМЕНЕДЖМЕНТ КАК ОСНОВНОЙ ИНСТРУМЕНТ СНИЖЕНИЯ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ ХРОНИЧЕСКИМИ НЕИНФЕКЦИОННЫМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ	Kaukerbekova A.K., Ermuxanova A.N., Musina A.A., Erdenova G.K. DISEASE MANAGEMENT PROGRAM: SELF-MANAGEMENT AS A KEY TOOL TO REDUCE THE PREVALENCE OF CHRONIC NON-COMMUNICABLE DISEASES	88
Ли М.В., Юлдашева Ф.У. ГИГИЕНИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ ПО ПОКАЗАТЕЛЯМ РАДИАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	Li M.V., Yuldasheva F.U. QASHQADARYO VILOYATI ICHIMCHILIK SUVNI RADIATSIYA XAVFSIZLIGI KO‘RSATCHILARI BO‘YICHA GIGIENIK BAHOLASH	91